

INICIS I EVOLUCIO DE LA PEDAGOGIA HOSPITALÀRIA AL BAGES

GORGAS i BARGAY, Mª Antònia.

La Pedagogia, per sí mateixa, no és una disciplina que tingui massa a veure amb el món de la medicina, però vet aquí que li afegim un adjectiu -"hospitalària"- amb el qual centrem el seu àmbit d'actuació.

Es per això que hem gosat participar en el VIè. Congrés d'Història de la Medicina Catalana, com a elements d'un equip multiprofessional que atén el malalt pediàtric en tota la seva integritat, i pel fet d'haver-hi uns orígens i una evolució prou palesos per fer-ne una petita crònica.

Entenem per Pedagogia Hospitalària l'atenció psicopedagògica als infants malalts hospitalitzats. Potser caldria advertir que el terme "infant" podria limitar l'extensió educativa, i ens agradaria remarcar que és important que aquesta consideració resti oberta a tot malalt amb necessitats escolars o pedagògiques.

Posats al camp de la pràctica quotidiana actual, quan entrem dins l'habitació d'un infant, vestits amb la típica bata de mestra, el cridem pel seu nom i li expliquem que a l'hospital també hi ha una escola, gairebé sempre provoquem una reacció de sorpresa, la majoria de vegades agradable, encara que també hem trobat qui es pensava passar una temporada de vacances.

Però això entra en el camp de l'anècdota i el que realment ens interessa explicar-vos és que al darrere d'aquesta senzilla imatge hi ha tota una història que, al Bages, comença amb la primera pedra del "Sanatori de Sant Joan de Déu", convertit ara en "Hospital General de Manresa".

Però anem una mica més enllà. Des que es va crear a França el primer Hospital Infantil -l'Hôpital des Enfants Malades- l'any 1802, advertim una consideració envers el malalt pediàtric, tant a nivell europeu com americà, la qual cosa també es reflecteix en estudis científics posteriors.

Cap al 1867 l'Orde de Sant Joan de Déu funda un establiment infantil, a Barcelona, el primer de l'estat espanyol. L'atenció que es pretén donar en aquest

hospital va més enllà del guariment del propi cos, i és el Beat B. Menni - restaurador del seu Orde a Espanya i alhora fundador de les Gnes. Hospitalàries del Sagrat Cor-qui, el 1885 des de Ciempozuelos, en una carta adreçada al Superior de l'anomenat Asil de Nens Escrofulosos i Raquítics de les Corts, Gmà. D. Nicolàs, en exhortar-lo a tenir cura de la instrucció dels infants acollits, ens indica "les arrels de la pedagogia hospitalària al nostre país": "Mi estimado Hno. en el Señor, la presente sirve para manifestar a Vd. que tenga especial cuidado sobre la instrucción de los niños, por ser punto de lo más importante, dedicando a dicha instrucción a los sacerdotes y al Hno. Pío, que para ese objeto lo hemos mandado a esa casa..." (1).

Atès que, en aquells moments es donava una certa importància a la cura climàtica (2), els germans de Sant Joan de Déu, angoixats per guarir els infants de l'Hospital de Barcelona, es van animar a buscar-los-hi centres en què el medi els fos més favorable.

Així, el 19 de juny de 1932 es funda el Sanatori de Sant Joan de Déu, a Manresa, a la Culla, en un lloc enlairat i a les afores de la ciutat, encarat a la muntanya de Montserrat, anomenat asil, també, per la premsa d'aquell temps que es va fer ressò de l'esdeveniment: "Com dèiem en edicions anteriors, demà a les 10 tindrà lloc la solemne inauguració de l'asil de St. Joan de Déu, construït a La Culla, gràcies a la generositat del bon patrici manresà (q.a.c.s.) senyor Francesc March Muntadas amb l'assistència de l'Excm. i Rvdm. Sr. Bisbe de la Diòcesi...." (3).

Al cap de quatre anys esclata la guerra, i s'obre un parèntesi en què es converteix en "Sanatorio de la Culla" on hi ha barrejats pacients adults -homes i dones- i infants. El 1939 tornen a Manresa els Germans Francisco Itoiz i Auspicio Ochoa, els quals reclamen el Sanatori a fi i efecte de prendre'n possessió i instal·lar-hi de nou la comunitat. En aquell moment consta que hi havia deu nens afectats de tuberculosi òssia, mentre que els adults són traslladats a l'Hospital de Sant Andreu, el mes d'abril (4).

Tornant al camp de l'anècdota, un periòdic manresà de l'any 1935 ens ofereix un article, on s'explica als benefactors, i als que puguin fer-se'n, què fan els infants ingressats al sanatori durant el dia: "... los niños albergados en este templo del dolor... observan un régimen apropiado a las deformidades de cada uno. Todos los días, próximamente a las seis de la mañana, se despierta a esos tiernos y delicados enfermitos; una vez hecha la limpieza de los mismos y cambiadas las camas que lo necesitan se preparan para oír el Santo Sacrificio de la Misa,.... La Misa tienen que celebrarla en la sala por ser la capilla sumamente pequeña... terminada la Santa Misa salen a la galería o solarium para allí permanecer, salvo casos excepcionales, durante todo el resto del.... Cerca de las ocho y tomado su buen desayuno empiezan casi todos el tratamiento de la Helioterapia... en este tratamiento graduado suelen permanecer de dos a tres horas, según requiera la enfermedad de cada uno... en explicarle un rato las obligaciones que debe saber todo fiel cristiano se pasa el resto de la mañana, llegando a mediodía, hora en que toman su abundante comida.... les sigue un largo descanso.... los días que no son fiestas o vacaciones, emplean la tarde en aprender las primeras letras,

otros ocupados en la primera enseñanza y todos en aplicarse lo mejor que pueden, dado los pocos medios con que cuentan; tienen sus ratos de recreo...al anochecer honran a la Santísima Virgen rezándole una parte del Rosario... al poco cenar y cerca ya de las ocho, se entregan al dulce sueño de las almas puras... Así de este modo transcurren los días que para esos niños serían penosísimos pasados en el lecho de insanas habitaciones o en hospitales, al lado de personas mayores, sin la compañía de niños como ellos..." (5).

També se'ns diu que en aquells moments, els infants passen de 70 i que el cost diari d'un nen oscil·la entre les 4'75 i les 5'25 ptes.

Us hem volgut comentar tot això per deixar constància de l'activitat docent assumida pels germans de l'orde hospitalari, feta potser d'una manera informal, amb el màxim de bona voluntat, però, també, amb una clara visió de futur i de respecte envers la persona en totes les seves dimensions.

Aquesta activitat s'oficialitza l'any 1953 en què per O.M. de 13 de novembre es crea, segons el llenguatge de l'època, una "Escuela Nacional" -només per a nens-seguint les "directrices del Excelentísimo Gobernador Civil", i així, "al mismo tiempo que se curan los cuerpos se formarán también intelectualmente, pudiendo ser útiles el día de mañana a la Religión y a la Patria..." (6).

Les classes comencen el 9 de març d'aquell mateix any, - l'endemà de Sant Joan de Déu- a cura d'un mestre nacional que es tindrà cura exclusivament de la docència, deixant per d'altri les tasques de guariment (7).

Però això no es produïa només a Manresa, sinó que la majoria d'escoles hospitalàries de l'Orde van començar a la mateixa època a l'empara de la Llei d'Ensenyament Primari del 1945 (8). El 1970, l'escola manresana es converteix en Escola Unitària Mixta d'Educació Especial, per O.M. de 23 de desembre.

Més endavant desapareixen els "Consells Escolars Primaris", passant a denominar-se "Junta de Promoción Educativa". I ja recentment per la Llei Orgànica de 3 de juliol 8/1985 - Reguladora del Dret a l'Educació- és Escola Privada d'Educació Especial, i accedeix al règim de concerts educatius amb el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, mitjançant Ordre de 5 d'agost de 1986 (9).

Paral·lelament hi ha hagut l'aparició d'altra normativa relativa a l'ensenyament, i que d'alguna manera ha variat l'entorn legal en què va ser creada.

Però potser el que més ens interessa remarcar és que al 1982 la Llei d'Integració del Minusvàlid, preveu la creació d'escoles als hospitals, d'una manera clara i precisa, a la Secció III, article 29: "Aquesta escolarització pertany tant als hospitals infantils com de rehabilitació, així com els serveis pediàtrics permanents, tant de l'Administració de l'Estat com dels Organismes Autònoms de la Seguretat Social de les Comunitats

Autònomes i de les Corporacions Locals, així com els Hospitals privats que regularment ocupen almenys la meitat dels seus llits amb malalts, l'atenció sanitària i estada dels quals siguin abonades amb càrrec als recursos públics hauran de comptar amb una secció pedagògica per a prevenir i evitar la marginació del procés educatiu dels alumnes en edat escolar, internats en els esmentats hospitals".

A Catalunya per Decret 117/1984 sobre Ordenació de l'Educació Especial per a la seva integració en el Sistema Educatiu Ordinari, al seu article 7è. anotem: "El Departament d'Ensenyament establirà en els Hospitals amb serveis pediàtrics permanents, unitats escolars que assegurin la continuïtat del procés educatiu dels alumnes internats en edat escolar". Però ja hem vist que tot això, ja s'havia "descobert" uns quants anys enrere.

Amb el pas del temps es va escrivint la història, però també cal dir que hi ha hagut qui l'ha fet possible. Volem dir amb això que, a més dels germans hospitalaris, un seguit de persones, mestres en aquest cas, han fet realitat la trajectòria de l'escola.

El primer mestre va ésser Ignasi Canturri i Pallarès, procedent de Martinet (Lleida), des del 1954 fins el 1966 en què es va jubilar. Es va proposar per a cobrir la vacant a Florenci Ochoa Lacaleg, mestre nacional, el mes d'agost del 1966, però tot seguit demana la renúncia, sense haver-ne pres possessió, per haver accedit a una altra plaça a la mateixa ciutat.

El mes de gener del 1967, el superior del Sanatori demana a les autoritats educatives que acceptin el nomenament del mestre interí Carlos Arroyo (10). De tota manera, el maig d'aquest mateix any es proposa un nou mestre, llicenciat en pedagogia, Antoni Borràs Salas, natural d'Alaró -Les Illes- el qual va ésser nomenat el mes de juny, prenent possessió el setembre següent. El mes de setembre del 1970 es comencen a fer gestions, per cobrir la vacant, per renúncia del Sr. Borràs, a nom de la mestra Anna Mª Sánchez Segura, en concepte d'interina.

El febrer del 1971 es continua demanant l'autorització del nomenament la qual cosa es concedeix el mes de març, data en què s'ha d'anul·lar la proposta atès que a dita mestra se li concedeix una plaça en propietat a Sallent. Amb tot, Anna Mª Sánchez ocupa durant el curs 69/70, segons consta en la documentació de l'escola, el càrrec d'ajudant del mestre Antoni Borràs. S'inicien noves gestions, el mateix mes de març del 1971, aquesta vegada a favor de Mª Teresa Lloret Farré, la qual hi exerceix la docència fins a la seva renúncia el curs 74/75.

Volem remarcar que és en aquest període -concretament l'any 1972- en què el Servei de Pediatria o Departament Mèdic- Pediàtric es fa realitat (11), mercès als afanys dels germans del Orde Hospitalari i el pediatre S. Selga, essent els pioners en la pediatria comarcal.

Pel curs 1975/76 es proposa com a mestra a Antònia Mª Gorgas Bargay, mestra, llicenciada en filosofia i lletres, especialitat de pedagogia, secció de terapèutica.

Atès l'increment d'infants hospitalitzats, i com a conseqüència de la doble atenció escolar -a la sala/escola i a la pròpia habitació- el curs 1977/78 entra a forma part de la plantilla, la mestra Mª Immaculada Medina Cañellas, la qual accedeix oficialment a la nova plaça creada per O. de 21 de maig de 1979, el curs 79/80, i es confirma com a propietària definitiva la mestra Antònia Mª Gorgas.

Des del curs 1987/88, en què causa baixa a la plantilla del Centre, Mª Immaculada Medina, obligada, pel desplegament de la normativa de la LODE, a reintegrar-se a l'ensenyament ordinari ocupa el seu lloc Immaculada Estela Prat, llicenciada en pedagogia, especialitzada en terapèutica.

Hem d'afegir també, per una banda, que hi ha hagut d'altres mestres que en un moment determinat han hagut de substituir els titulars i per l'altra, i en un altre ordre, que l'escola ha realitzat les funcions de centre de pràctiques en multitud d'ocasions per a estudiants de Puericultura, Serveis Socials, Magisteri, Psicologia i Pedagogia.

Retornant a les malalties i necessitats que van impulsar la creació d'aquesta escola, ens adonem que aquestes han canviat, la medicina i les tècniques de guariment han evolucionat, i les estades s'han escurçat.

Amb tot, la consideració de tots aquells aspectes que poden incidir en l'evolució favorable de l'estat de salut de l'infant emmalaltit ha estat una constant al llarg de l'existència de l'Hospital. Els nens van passar d'estar tots en una sala a ocupar habitacions pròpies.

El nom de l'Hospital ha anat canviant d'acord amb les exigències dels temps que estem vivint, però sí que es té ben present la importància de la humanització en el tracte i atenció al pacient, i és per això que l'Escola, avui, en una línia d'acció conjunta amb la resta de Serveis pretén:

* Donar continuïtat al procés educatiu de l'infant malalt en estreta col·laboració amb el mestre d'origen, sempre que calgui, per tal d'evitar un possible fracàs escolar.

* Atendre cada alumne d'acord amb les seves característiques de malaltia, edat, nivell escolar, i necessitats concretes.

* Treballar el camp de l'Educació Sanitària aprofitant els recursos hospitalaris, tant a nivell humà com d'equipament, i restar oberts a la col·laboració amb les institucions, entitats i serveis de l'àmbit de l'ensenyament i la sanitat.

I per acabar, l'última anècdota. Avui -n'estem convençuts- si hi ha una metgessa més, és perquè, en un moment determinat de la seva vida, quan s'havia encallat per causa de la malaltia, va trobar qui li va donar la mà i la va ajudar a continuar estudiant.

Ens agrada i sentim molt nostra la definició que, en el seu moment, el X Congrés de Metges i Biòlegs en llengua catalana va donar de Salut com "aquella manera de viure autònoma, solidària i joiosa". I de veritat que intentem seguir-la.

NOTES

1.- LIZASO BERRUETE, Fèlix O.H.: "Perfil Juandediano del Beato B. Menni (463 cartas)". Archivo Interprovincial (Casa del Tránsito de San Juan de Dios), Granada, 1985. Carta 165 pp. 314 i 315.

2.- "Información y Noticias de los HH de San Juan de Dios". Año XII, núm. 78, marzo/abril 1985. Pàgs. 64-65, (Areas de Trabajo Hospitalario), VILADOT, A.: "Patología del Aparato Locomotor".

3.- LA PATRIA. "Diari independent d'avisos i notícies". Manresa A. XIII, núm. 3681, dissabte 18 de juny 1932, pàg. 3.

4.- TURNER, R. et al.: "Els Hospitals a Manresa i Montserrat de l'any 1936 a 1939". Arxiu Històric de Manresa.

5.- ARRANZ, H.J.: "La Patria". Manresa A., I núm. 71, 29 d'agost 1935, pàgs. 4 i 13.

6.- LABOR HOSPITALARIA. A. VII, núm. 37, enero/febrero, 1954. pàg. 44.

7.- LABOR HOSPITALARIA. A. VII, núm. 38, marzo/abril 1954, pàg. 190-191.

8.- PEÑA GORDILLO, Rafael: "La EGB especial en las Instituciones de la Orden Hospitalaria de San Juan de Dios". HOI Hospital Infantil San Rafael (Boletín Informativo), Madrid, octubre 1984. Núm. 3, pàg. 8.

9.- D.O.G.C. Núm. 723, corresponent al 6/8/86, pàg. 2.646.

10.- "Información y Noticias de los HH de San Juan de Dios". Año XII, núm. 78, marzo/abril 1983. Areas de Trabajo Hospitalario. "Escuela de Educación Especial", MEDINA, Mª I. i GORGAS, A. M^a. Amb això volem rectificar la data referida a Carlos Arroyo, (1963), publicada per error en aquell article.

11.- "Información y Noticias de los HH de San Juan de Dios". Año XII, núm. 78, 1983. (Areas de Trabajo Hospitalario), MARCH, J. M^a: "Pediatria", pàg. 74.